

Sågverk

Historik

Sågverk är en industriell anläggning för uppsågning av timmer och bearbetning av trävaror som plank, bräder och spånt. Från medeltiden är klyvsågar kända, både kransågar och vattendrivna ramsågar. Timmerstocken lades först upp på två sågbockar och sedan bearbetades stocken av det roterade sågbladet mellan översågaren och undersågaren och som sedan klöv timret. För att anlägga en vattensåg, grov- eller finbladig, fordrades ett tillstånd från det kungliga kammar- och kommerskollegiet. Privilegierna för sågrätten reglerade kvantiteten och dimensionen på sågramarna och volymen på virket som användes till processen.

Det är inte ovanligt att vattensågar placerades intill annan industriell verksamhet, särskilt kvarnar, s. k. kvarnsågar, där verksamheten mellan anläggningar skiftade, beroende på behov och tillgång till vattenkraft. Träindustrierna var i regel friliggande från andra industrier, dels för att de tog stora ytor i anspråk och dels på grund av risken för eldsvådor.

Cirkelsågar och ramsågar

Cirkelsågar (klingsågar) var vanligast vid mindre sågverk på landsbygden, ofta benämnda "bondsågar". De var ganska enkla konstruktioner för produktion i mindre skala, ex. till husbehov och ved. Metoden används fortfarande till gårdsbehov. Ramsågar var försedda med ett eller flera sågblad på insidan av en sågram. Ramsågar var mer komplicerade att sköta än cirkelsågar, men samtidigt bättre anpassade för storskalig produktion av virke och timmer. Det finns ett 20-tal välbevarade byggnader eller grunder efter cirkel och ramsågar i Värnamo kommun, ex. i Krusebacka, Rydaholm och Savens såg, Bor. Byggnader efter sågverk ligger i anslutning till vattendrag och består av stora huggna grundstenar och i vissa fall med välbevarade interiörer.

Helmershults sågverk, Carl-Olof Nilsson, foto

Spånhyvlar

Från mitten av 1800-talet blev det vanligt med spånhyvlar i sågverken. Spånhyveln användes vid framställning av takspån, ett material som ersatte nävertaken vid mitten av 1800-talet. Man använde sig av noggrant utvalt timmer, lämpligt för jämt träspånt. Timmerstockarna barkades och kapades i särskilda enheter till träspånt.

1900-talets sågverk

Under 1900-talet utvecklades tekniken inom sågverksindustrin, först genom ångsågar och senare även med sågverk som drevs med elektricitet. Sågverken var inte längre beroende av vattenkraften som energikälla. Det innebar att verksamheten kunde förläggas på andra platser än vid vattenfall och

vattendrag. Det är därför vanligt att det finns lämningar efter ångsågar och även elektriska sågverk nära råvaran i skogsmarken och vid järnvägsstationer eller bilvägar. När sågarna från 1920-talet började drivas med elektricitet, förlades delar av verksamheten åter till vattendragen. Flertalet av de mindre bondsågarna eller gårdssågarna har under de senaste 50 år har avvecklats och verksamheten har istället koncentreras till större industrier. I Mosshult, Bor och söder om Näsudden vid sjön Hindsekind finns välbevarade ångsågar.

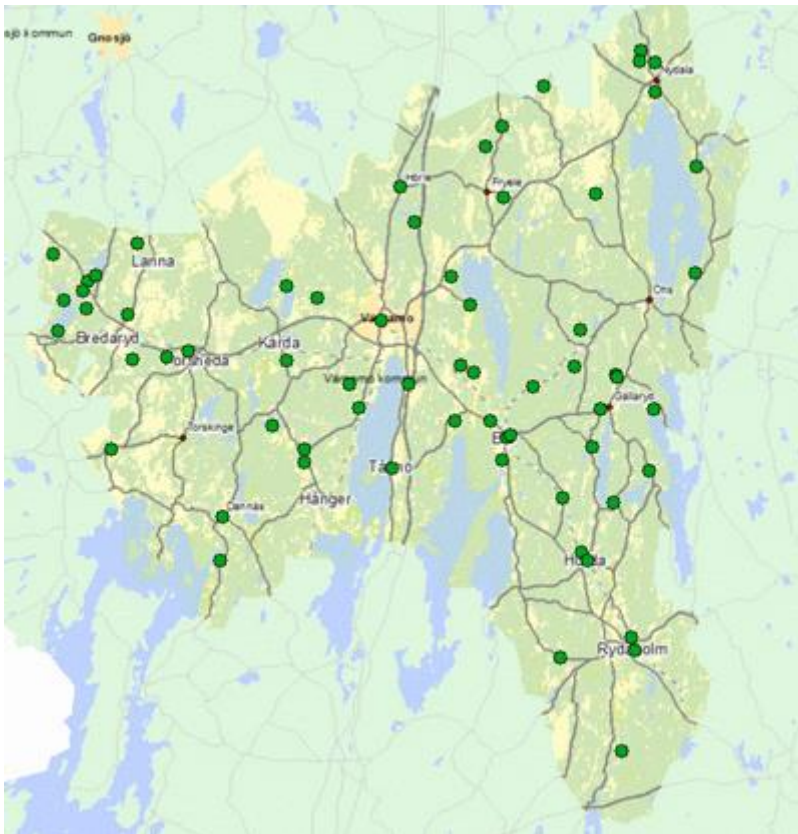

Eskiltorps sågverk, Carl-Olof Nilsson, foto

Såglämningar

Byggnadsgrunder efter sågverk som drevs med vattenkraft kan påträffas i anslutning till vattendrag vid forsar. Ofta återstår då uthuggna stenblock efter grunden till sågverket. Det förekommer även att hjulgraven återstår, vilken består av en rektangulär stenformation, ca 3 x 2 meter där vattenhjulet var placerat. I anslutningen till sågverken placerades ofta lador för där virket förvarades. Därför kan man ibland upptäcka virkeslador eller rektangulära stengrunder efter byggnader intill övergivna sågverk.

Kulturhistoriska sågmiljöer i Värnamo

Kulturhistoriska sågmiljöer i Värnamo

